

ภาคผนวก

ภาคผนวก ๑

คำเสียงสูง (เสียงจัตวา) ซึ่งเหมาะสำหรับใช้เป็นคำสุดท้ายของกลอน
วรรครับ และคำสุดท้ายของบทในโคลงสี่สุภาพ

— กงส์ ฉวี บัดส์ บายศรี บั๊กษ์ ฝี่ ฝี่ ทาสี ภาษี มารศรี
ราชวี ราชส์ห์ วิถึ ศักดิ์ศรี สักข์ สลับส์ สารถึ สี่ หนึ หมึ หวี
หัตถึ อัดถึ โกลษ์ย์ ดิถึ รังส์ จูจึ ยาหัย

— กสิน กระถิน โกลสินทร์ ดินิน ถวิล ผิน ศิลป์ สิ้น สิ้นธุ์
ห็น

— ฉิว ผิว หิว แล่นฉิว วาบหวิว สขิว จิว

— ชิม ถนึม สนึม หยม

— ชิง ผิง สิง สิงห์ สมิง สวง หญิง

— กระโดดผิง ชิง กิดถิง หิง สลึง

— ขัดขิ้น ฝิ้น ฝิ้น เหม็นห็น

— กระสือ ถือ นับถือ หนังสือ หรือ หวือ ปรี้อ หือ

— กุญหึง ขึง ขลึง ขึงขึง แตรสังข์ ปลุกผึง ผึง เลหลัง

หลัง ผึง หนึง

— ไช แชไช เงื่อนไช โฉน ไถ โถง โถล ผลักไส ฝไ
ไสล ไส ไสว สุกไส สาไถย สุกไส เสือกไส ไหน ไหว ไหม
หลงไหล สลบไสล ห้วนไหว แจ่มไส

— กระษัย กษัย ตักษัย นิสัย ปราศรัย พิศมัย วิสัย สมัย
อดิสัย อาศัย आयุชัย

— กล้าหาญ แก่นสาร ขนาน ขวาน ขาน ขาล ข่าวสาร
ดิรัจฉาน แดกฉาน หวยหาญ ทหาร ษัญญาหาร บรรหาร ประสาน

ประหาร ปาฏิหาริย์ ปลายทาง อาหาร ผสาน พัสถาน ไภศาล รสหวาน
รโหฐาน ร้าวดาน โรงศาล ลูกหลาน วิตถาร สาร สถาน สมาน สงสาร
สังหาร สังขาร สนุกสนาน สันนิษฐาน สุสาน หลักรฐาน ห้วยละหาน
ห้าวหาญ อาชยาน ฮึกหาญ

— เกรงขาม เข็ดขาม ใต้ถาม ล้นหลาม สาม นาม หยาม หาม

— กระถาง ขัดขวาง ขนาง ฉาง ดาวหาง รุ่งสว่าง สะสว่าง

บาดหมาง หาง ถากถาง

— ควันหลง บุหรง ประสงค์ ผง พิศวง พิชสง ระหง สรง
หงส์ หลง ค่าง ขนง

— กุศล โกลาหล ขน ฉงน ฉ้อฉล ถนน บันผล ผล ฝน
ฝักฝน พหล สน สกล สับสน หน เหตุผล แห่งหน กุศล

— ขม ขนม ฉม ถม สม ผสม เสียงขรม หมักหมม อุ่มสม

— ขา กังขา กนิษฐา คาถา ควัญหา เกหา เศษฐา ซ้ายขวา
เคียงสา คัดหา ถือสา นขา บุปผา บั๊กษา ปุจฉา ปรีกษา พฤกษา
ประสา ปวารณา บัญหา ผวา ผังฝา พรรษา พาหา ภาษา กุฬา มัจฉา
มัจฉา มัศยา มุสา ยศฐา รดา รักษา ริษยา เลขา วงศา वाสนา
วิหิงสา เวหา ศาสนา ศักษา สังขยา สาขา เสน่หา หรรษา หัตถา
หมา อนาถา อาสา

— เขียง ฉียง เฉลียง ถกเถียง เสียง สไบเฉียง

— เขี้ยว เฉลี้ยว ฉุนเฉี้ยว แน่นเหนี้ยว ประเดี้ยว หวาดเสี้ยว
เหลี้ยว แมวเหมี้ยว

— กระเขี้ยว เกี้ยวฉวน เขียน คลื่นเหียน ฉวัดเฉวียน เคี้ยว
เสถียร เสมียน

— ขัดเงิน ขวยเงิน ลูกเงิน เถิน ผิวเผิน สรรเสริญ ห้างเหิน
เหาะเหิน

— เสื่อ เหนือ เหลือ เผื่อ ถือ

— กงสุล กระสุน ขนุน ขุน ฉุน เฉียวฉุน เกอหนุน
อูดหนุน หุน

— ฉลุ ฤ หู หนู หมู หู อุดสู จู

— แขน แขว่น แบบแผน ผ้าแหน หวงแหน แสน แหวน

— กั้นแสง กระทบแสง กำแหง แขนง เคลือบแฝง แถง แฉง
แฝง แฝง ระวัง แสง แสงย แสงง แสงง หน่ายแหง

— ขำ ขยำ ถล่ำ หน้า อุ่มหน้า อุปถัมภ์

— กระทบหัน กระทบหัน กระทบหัน กังหัน ขัน ขยัน คับขัน
ฉันท ฉันท ฉิดฉันท ถัน ถลัน ถวัลย์ ฝั้น ไพรสันท์ มหันต์ มิ่งขวัญ
โสภัสสัย สร้างสรรค์ สวรรค์ รั้งสรรค์ สีสัน จัดสรร สุขสันต์ หัน
หุนหัน หยัน อรหันต์ อาสัญ อาถรรพณ์ เอกฉันท ไอศวรรย์

— ขวนหัว ถั่ว ทูนหัว ผัว สลัว หัว ขรว หัว

— เขว เส เฉ สรวลเส โสเภ หันเห

— เหว เหลว

— กระแส แข แฉ แผล แยแส แห แหน แหง

— เขิน เข็ญ เห็น เหม็น

— เขา เขลา เฉา อับเฉา เฉลา เถา เพา เสา เหา เหง

เหมา

— เขย เขนย เฉลย เฉย เพย ระเหย เสย เอ้ย เหวย

— เฉลิม ส่งเสริม เหนือเข็ม ฮึกเข็ม

— เถลิง บุ่งเหยิง เหลิง

— กระสวน กำศรวล ฉนวน ผันผวน สวงวน สวน หอมหวล

ไหยหวาน

— กระสวย ขวย ฉวย ฉาบฉวย ผ้าฝวย สลวย สวย หวย

— ถอย ผลอย เผาพวย ฝอย สอย หอย

— สรวง หวง หลวง

— ขอม ถนอม พอม หลอม หอม หายค้อม

— ของ จองห้อง ถอง สมอง ส่อง หนอง หมอง

— ขอน ถอน สล่อน สอน หงอน หนอง หมอน หลอน

หอน

— กาสร ไกสร เกสร ไกรสร ประภัสสร สมร สโมสร

สังขร สังหรณ์ อักษร อัปสร อดิศร

— ขวคโหล ถ้วยโถ โผ โมโห ยะโส โหล อักโข

— ไชมง ไชยง ไชลง คายโห่ง โห่ง โฮโห่ง

— โฉม โสม โหม

— กระโดน ไชน โพน โหน โกร่น

— กฎหมาย กระสาย กระหาย ขวนขวาย ขยาย ขาย ฉาย

— ฉาย หังหลาย ผังผาย สยาย สลาย สหาย สาย หมาย

หวาย หาย เหลือหลาย

— ขาว สาว หนาว หาว แหล่นหลาว อ้อฉาว

— ขอ คินสว น้าลายสอ หนอ หมอ

— สุ่ม นรสุ่ม หลุ่ม ค้ำหลุ่ม

- เหมือง เหลือง
- กลิ่นอุย ขุย ฤย ปุย
- เดือน เหมือน
- สูญ ศูนย์ ไอศูรย์ สุรย์

ภาคผนวก ๒

คำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันซึ่งอาจใช้แทนกันได้ ดังนี้ เพื่อประโยชน์ในการสัมผัสการบรรจุคำให้พอดีตามลักษณะบังคับของร้อยกรอง แต่ละประเภท และการเลือกใช้คำให้เหมาะสม เป็นต้น

— พระพุทธเจ้า พระศรีสรวรเพชญ์ พระสัพพัญญู พระชินศรี พระโลกนาถ พระโลกเชษฐ พระตถาคต พระสุกต พระผู้มีพระภาค พระธรรมราชา พระชินาสพ พระทศพลญาณ พระจุฬาโลก พระพิชิตมาร พระมหาบุรุษ พระโมฬีโลก พระศากยมุณี พระพุทธ พระบรมศาสดา พระสมณโคตม พระอรหันต์ พระอรหันต์ พระสัมพุทธ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโลกวิทู พระมารวิจิต พระมารวิชัย พระผู้ทรงพระภาค พระศรีภพนาถ พระศรีโลกนาถ พระชินวร พระชินสีห์ พระภควันต์ พระภควัต พระภควา พระบรมโลกโมลี พระศากยมุณี

— พระเจ้าแผ่นดิน กษัตริย์ ชัตติยะ เจ้าชีวิต บพิตร ปิ่นเกล้า ผ่านเกล้า พระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูบาล ภูบดี ภูธร ภูเรศร์ ไท ไท้ นรินทร์ นเรนทร์ นโรดม นฤบาล นฤนาถ นฤเบศ นฤบดี นฤบดินทร์ มหิตล มหาสว ราชา ราชธิราช สมมติเทวราช อติสว

— ใจ กมล แคน ทรวง ทรวงโน มโน मन มาน รัค ฤค ฤทัย หทัย ออก อูระ หฤทัย

— คำเปรียบเทียบ กถ กล้าย กระจุนา เจก ฉัน เช่น ค้ง คุจ เทียบ
เทียน เทียม ประจุ ประเล่ห์ ประหนึ่ง พ่าง เพียง เหมือน ราว รวกับ
เล่ห์ เสมือน อุปมา

* — นักปราชญ์ กวี ไกวิท โกศล ชีระ ชีมา เข็ชร บัณฑิต บัญญา
ปราชญ์ ปริญา เมธี เมชาวี เมธา

— ผู้หญิง กัลยา กัญญา กานดา กลอยใจ กนิษฐา โฉมยง โฉมฉาย
ทรมวย บังอร พงุ พนิตา เพ็ญแข นงโพช นงราม นงคราญ นงนุช
นงเยาว์ นงลักษณ์ นฤมล นารี มารศรี ยุพดี ยุพิน ยุพยง เขวมาลัย
เขวลักษณ์ เขวเรศ ร้อยชั่ง วนิดา วิมล สุดา ศรี อนงค์ อรไท อ่อนไต้

— ดอกไม้ วรรณการ์ โกสุม บุปผา บุษบา บุษบง บุษบัน บุษงัน
บุหงา ผกา พงุ เพ็ญ มาลัย มาลัย มาลา มาลี สุมาลี สุกันธชาติ

— ห้อยฟ้า ทัศนัมพร ทัศนางค์ ทัศนัมพร นก นกคด นภา นภาลัย
โทยม เวหา เวहन อัมพร

— น้ำ กระสินธุ์ กุณฑี คงคา ชลธาร ชลธิ์ ชลธิศ ชลาธาร ชลัมพู
ชลาลัย ชลาศัย ชเล ชโลทร ตระพัง สะพัง ชาร ชารา นที มหรรณพ
ขมณา วาปี วารี วาริน สมุทร สลิต สาคว สาคเรศ สินธุ อุกก อุกกชารา

— พระจันทร์ แข จันทร์ จันทร์ เดือน แดง นิสากร บุหลัน
รัชนีกร ศศิธร ศศิ โสม

— พระอาทิตย์ ตะวัน โถง ทินกร ทิพากร ทิวากร รพี รวี ราไพ
สุริยะ สุริยา สุริยง สุร อากาศ สุรย์

— เมือง ธานี ธานี ธานีนทร์ นคร นครินทร์ นครเรศ บุระ บุรี
บุรินทร์ พารา ประเทศ

— โลก ชาติตรี ธรณี ชาติตรี ปฐพี ปฐวี ไผท พสุธา พิภพ ภพ
ภูมิ หล้า โลกธาตุ

— นก ทิวช บุษรง บั๊กษา บั๊กษ์ สกุน สกุนี วิหค สกุนา

— ช่าง กวี กริน กุญชร คช คชาธาร พลาย พัง มาดงค์ สार
หัตถ์ หัสติน ไอยรา ไอยราพรต

— ม้า มโนมัย สินธพ แสะ อาษา อาษาไนย อัสวะ อัสวิน อัสตร

ภาคผนวก ๓

บทร้อยกรองซึ่งใช้ประกอบการฝึกอ่านทำนองเสนาะ (สำหรับผู้ที่สนใจ
การอ่านทำนองเสนาะ)

๑. การอ่านกาพย์ห่อโคลง

“เกลื่อนกรูแม่จตุรงค์	เป็นกันกงเรียบเรียงไป
ทรงช้างระวางใน	เทพล้าหลังคาทอง
เกลื่อนจรู่มู่แม่ห้อม	เรียงไสว
เสด็จพุดตานทองไกล	หว่างเข็รื่อง
ทรงช้างระวางใน	มชอ
เทพล้าเือง	ย่างแน่นหลังดี
เครื่องสูงเพราเพชรพราย	ชมชุมสายซ้ายขวาเคียง
ธงไชยของฉานเรียง	ปีกลองขณะตะเคิงครีม
กลองทองค้ครุ่มครีม	เดินเรียง
ทำตะเคิงเคิงเสียง	ครุ่มคริน
เสียงปรีเรื่อยเพียง	การเวก
แตรน้แตรน้แตรฝรั่งน	หู้หู้เสียงสังข์

นักสนมกรมขแม่มี่	ชี้ข้างกูปรูปโลมใจ
พักตราอำเภองไส	นุ่งห่มไอโสกาจริง
นักสนมกรมขแม่มี่เจ้า	ทั้งหลาย
ชี้ข้างกูปควาราย	แจ่มหน้า
พักตราอำเภองไสสาย	สุดสวาท
นุ่งห่มไอโองผ้า	อร่ามรวทองพราย

(กาพย์ห่อโคลง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

๒. การอ่านกาพย์ยานี ทำนองคำพากย์ยาว

“พระน้องเอยเสียดายนัก	พระวรพักตร์ดั่งดวงเดือน
หาไหนจะได้เหมือน	ไม่มีแล้วในโลก
มาดมั่นจะพาควง	วิเชียรช่วงเท่าคี่
หาควงพระสุริย์ศรี	ก็จะได้คู่จดังใจ
จะหาโฉมให้เหมือนนุช	จนสุดฟ้าสุราลัย
ตายแล้วและเกิดใหม่	ไม่ได้เหมือนเจ้านฤมล
พระน้องเอยฤๅน้อยจิต	เจ้าหวนคิดกระหวัดวน
ผูกคอให้เสียดนม	สิ้นชีพแล้วจึงลอยมา
ฤๅทศกัณฐ์มันโกรธ	พิโรธเรากระมังหนา
ว่านำโคตรวงศา	จึงนำพระน้องให้ตายแทน
เกิดฤๅจะรอรบ	ครลบว้างเข้าชิงแดน
พันเสียดให้นับแสน	ให้เสียดขาดลงคาบดิน
พระคาถาเคียดแล้วดับได้	กลัวเทพไทจะคิดิน
โดนหนอพระยุพิน	บุพภาพจะคืนเป็น ”

(บทพากย์รามเกียรติ์ กาพย์นางลอย พระราชนิพนธ์-
ในรัชกาลที่ ๒)

๓. การอ่านลิลิต

“เสร็จสั่งความโอวาท ใ้ ๒ ประสาทพระพร แต่ภูธรเอารส
๒ ก็ประณตรับคำ อ้อลาท้าวลีลาศ ขุนยาดรขึงเกษชัย เสนาใน
เตรียมทัพ สรับพลห้าสิบหมื่น ขุนคชหันหาญแก้ว ขันข้างแก้ว
พิทักษ์ รอร์บราชวิเมเกษ ความญุเคยคัตท้ายเทียบ เสด็จย่างเหยียบ
หลังสาร ทรงศาธารบรียง อลงกตแก้วแกมกาญจน์ เครื่อง-
พุดตานตกแต่ง แข่งสีทองทอเนตร บักเสวคณัตว์มานฉาย
คล้ายคชบาทยาดรา คล่พยุหกลาคลาดแก้ว คล้ายคล้ายนายทแก้ว
ข้างเชิงธงทอง แลนา

ถับถึงทวารกรุงแก้ว	ได้บรรดาพลกลาดแก้ว
คล่ากล้ายกลาขบวน	
คว่นเดินโดยโชนทวาร	พวกพลหาญแห่น้ำ
ล้วนทแก้วทกล้า	กลาดกลุ่มเกลื่อนสถล มรรคณา
ขกพลผ่านด่านกว้าง	เสียงสนั่นม้าช้าง
กีก้องทางหลวง	
ล้วงลุด่านเจดีย์	สามองคัมแห่งหน
แดนค่อแดนกันนั้น	เพอรูราวทาง
ขับพลวางเข้าแหล่ง	แห่งอุษเชศหล้า
แลธูลพุ่งฟ้า	มัตกลุ่มมัวมล ขังนา
มาเด็ชวเปลี่ยวอกอ้า	อายุสุ
สถิตอยู่เอื้องคัต	ละห้อย
พิศโพ้นพฤษ์พบ	บานเบิก ใจนา
พलगะนึ่งนุชน้อย	แน่นเนื่อนवलสงวน ”

(ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๔. การอ่านกาพย์ฉบับ ทำนองคำพากย์ยาว

“ อินทรชิตบิดเบือนกายิน	เหมือนองค่อมรินทร์
ทรงชเอราวัณ	
ซ่างนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน	เผือกห้องผิวพรรณ
สี่สังข์สะอาดโอฬาร	
สามสิบสามเศียรโสภ	เศียรหนึ่งเจ็ดงา
ตั้งเพชรรัตน์รูจี	
งาหนึ่งเจ็ดโบกขรณ	สระหนึ่งข้อมมี
เจ็ดกอบุลงบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมัลย์	ดอกหนึ่งแบ่งบาน
มักลับได้เจ็ดกลับผลา	
กลับหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภ
แน่นน้อยลำพานงพาล	
นางหนึ่งข้อมมีบริวาร	อีกเจ็ดเขาวมัลย์
ล้วนรูปนิรมิตมาษา ”	

(บทกาพย์เอราวัณ พระราชนิพนธ์รวมเก็บไว้
ในรัชกาลที่ ๒)

๕. การอ่านกลอน

“ ถึงหน้าวังตั้งหนึ่งใจจะขาด	คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
ไอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร	แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
พระนิพพานปานประหนึ่งศรัทธาขาด	ด้วยไริฎาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ทั้งโรคากรรมชั้วคือเป็น	ไม่เส็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
จะสว่างพรตอดสำห้ส่งส่วนบุญถวาย	ประพฤติฝ่ายสมณะทวงสา

เป็นสิ่งของฉลองคุณมุสิก
ถึงหน้าแพแลเห็นเรือที่นั่ง
เคยหมอบรับกับพระจมนไว
เคยทรงแต่งแปลงบทพจนาคถ์
จนกฐินสิ้นแม่น้ำในลำคลอง
เคยหมอบใกล้ได้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา
ดูในวังยังเห็นหอพระอัฐิ
ทั้งบันเกล้าเจ้าพิภพจบสากล

ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป
คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
แล้วลงในเรือที่นั่งบัลลังก์ทอง
เคยรับราชโองการอ่านฉลอง
มิได้ของเคืองขัดห้ำหยา
ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเวกีสั้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์
ตั้งสติเต็มถวายผ้ายกสุล
ให้ผ่องพันภัยสำราญผ่านบุรีนทร์”

(นิราศภูเขาทอง ของพระสุนทรโวหาร—ภู่)

“ ครั้นถึงจึงลงในท้องธาร
ข้อยหัยคั่งคังสหัสธารา
พริ้วพริ้วต้องกายดั่งสายฝน
จะแสนสุขทุกวันไม่วายวัน
ไหนจะชมคณามัจฉาชาติ
แล้วจะเก็บกรวดแก้วแววไว

อันมีงไม้ไทรโคกที่ริมธาร
เจ้าจะเก็บบุหงามร้อบกรอง
ครวญพลงทางชวนอนุชา
แหวกว่ายเวียนวนชลธาร
สงเสร็จพระเสด็จทรงเครื่อง

สรงสนานน้ำพุที่เงอมผา
ไหลออกจากศิลาชำเซ็น
เมื่อไรนฤมตจะมาเห็น
ลงเล่นชลธารสำราญใจ
ล้วนประหลาดว่ายกล้าในน้ำใส
จะเที่ยวไปประพาสหาดทรายทอง
ร่วมแสงสุริย์ฉานตรัสส่อง
แล้วจะร้องล่านำสำราญ
กับพี่เลี้ยงเสนาทวยหาญ
พลงชำระสระสนานกายา
พอดะวันบ่ายเข็องยอดพุกษา

ชวณะเด้นสังคามาระดา
บุกษัตถัดไพโรจรี
สำคัญมั่นหมายแต่ชายไม้
“ ทอดองค์ลงกับที่ไสยาสน์
พระเผยม่านสุวรรณอันเรืองรอง
ทรงกลดหมดเมฆบริสุทธุ์
ยังลัดคิดต้องอารมณ์เดือน
ขอกรก่ายพาดคนลาฎไว้
ดั่งศรศักดิ์ปักทรวงตราตรีง

มาทรงมิ่งม้ามโนทัย
จะมีมรรคาก็หาไม่
ลัดไปที่ประทับพลับพลา ”
รื้อนราชฤทัยอันหม่นหมอง
ผันพักตร์สู่ส่องแสงเดือน
นวลละอองน้องนุชละม้ายเหมือน
แสนสวาทไม่เคลื่อนคลายกะเนิง
หวันหวันฤทัยถวิลถึง
บีมประหนึ่งจะสิ้นสมประดี ”

(อิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒)

๖. การอ่านบทเสภา

“ จะกล่าวถึงพลายแก้วแว่วไว
ไปอาศัยอยู่ในกาญจน์บุรี
อยู่มาจนเจ้าเจริญวิชัย
ไม่วายคิดถึงพ่อที่มรณา
อยากจะเป็นทหารชาญชัย
จึงอ้อนวอนมารดาได้ปรานี
พระสงฆ์องค์ใดวิชาดี
ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์
ครานั้นทองประศรีผู้มารดา
อันสมภารที่ชำนาญในทางใน

เมื่อบิดาบรรลีย์แม่พານี
กับนางทองประศรีผู้มารดา
อายุนั้นได้ถึงสิบห้า
แต่นั้นก็ครึกครามกว่าปี
ให้เหมือนพ่อขุนไกรที่เป็นผี
ลูกนี้จะใคร่วิชาการ
แม่จึงพาลูกกันไปฝากท่าน
อธิษฐานบวชลูกเป็นเณรไว้
ได้ฟังลูกว่าหาขาดไม่
ท่านขรวิวัตสัมใหญ่แลด้ครัน ”
(ขุนช้างขุนแผน)

๑๖. การเห่เรือ

เห่โคลงนำกาพย์และเห่ช้า

“ ปางเสด็จประเวศดาว
ทรงรัตนพิมานชัย
พรั่งพร้อมพวกพลไกร
เรือกระบวนคันแพรว

พระเสด็จโดยแดนชล
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย
เห่เป็นพนหรือมูลเห่

“ พระเสด็จโดยแดนชล
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย
นาวาแน่นเป็นขนำด
เรือรวทิวธงสลอน
เรือครุฑยุคนาคหัว
พลพายกรายพายทอง
สรमुखสุด้าน
ม่านกรองทองรจนา
สมรรถชัยไกรกาบแก้ว
เรือบเรียงเคียงคู่จร
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์

ชลาลัย

กิ่งแก้ว

แห่นแห่

เพริศพรั่งพายทอง

ทรงเรือต้นงามเจดฉาย

พายอ่อนหยับจับงามงอน ”

ทรงเรือต้นงามเจดฉาย

พายอ่อนหยับจับงามงอน

ล้วนรูปสัตว์แสนขากร

สาครลั่นกรั่นกรนฟอง

ลือลอยมาพาผันผยอง

ร้องไห้เห่ไอ้เห่มา

เพียงพิมานผ่านเมฆา

หลังคาแดงแย้งมังกร

แสงแวววิบจับสาคร

ตั้งร้อนฟ้ามาแดนดิน

งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์

ลินลาศเลื่อนเดือนดาชม ”

(กาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

๔. การอ่านอินทรวีเชียรฉันท

“ คว้าเพื่อจะสมเพช
ด้วยท่านพญาจารย์
โดยเต็มกตัญญู
ใหญ่ยิ่งและขากอัน
หยั่งขอบนิคมเชื้อ
ยอมรับทุเรศผล
ไปเห็นกะเจ็บแสบ
มอบสัจย์สมรรถหมาย
หวังแผน ณ แผ่นดิน
เกือกจิสฤฎ์ไป

ภยเวทนาการ
พะกระทบประสพทัณฑ์
กตเวทิตาครัน
นร้อนจะอาจทน
สละเนื้อและเลือดคน
ขรการณ์พะพานกาย
ชีวแทบจะทำลาย
มนม่นมิหวนไหว
ผิดวิลสะควกไค
บมิเลียงละเบี่ยงเบือน ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๕. การอ่านวิชขุมมालาฉันท

“ แรมทางกลางเดือน
หนึ่งคืนก็ดู
หลายวันถันล่อง
นามเวสาลี
ผูกไม้ศรีจิต
กับหมู่ชาวเมือง
เล่าเรื่องเคื่องขุน
จำเป็นมาใน

ห่างเพื่อนหาผู้
เห็นใครไปมี
เมืองหลวงธานี
คุ่มเตาเข้าไป
เชิงชิตชอบเชื่อง
ฉันทอัชฌาสัย
ว่าวุ่นวายใจ
ด้าวต่างแดนคน

เขาแสนสมเพช
แห่งเอกอาจารย์
ภายนอกบอกละ
เห็นเหตุสมผล
ข้าวคราวกล่าวกัน
ลือล่ำลือจ่าย
มนตรีกราบทูล
แต่องค์ท้าวไท

สังเกตุอาการ
ท่าทีทุกซัชน
แน่แท้ทุกพล
ให้พักอาศัย
อ้อพลันแพร่หลาย
แจ้งรู้ทั่วไป
เกล้าขานไช
แหล่งหล้าถิฉวี”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๐. การอ่านอินทรวงศ์ฉันท์

“ราชาประชุมคำ
คำรัสตระบัดขัง
ให้ราชภักุไป
หาพรหมณ์ชราอัน
เขาพลันจรัลรุด
ศินนาทราชา
จึงถิฉวีวา
เริ่มราชโองการ
เข็ยใดโฉนดู
ข้อใหญ่อะโรมิ
จึงดาลอะดักพ้อง
หลังไหล่สียรอยหวาย

วิกระทำประการะคัง
วจนัตถ์ปวัตติพลัน
วิสไปจมีขมัน
บูรเนรเทศมา
จรคจประกาศประกา
รยสู่พระราชฐาน
ชสภาคีประธาน
นยปจณนียคตี
กรกรฐถ่วงกลี
ทุรเหตุอะเสี่ยจะหาย
ขรข้องระคนระกาย
คณนาอนันต์ประมาณ

ต้องทัณทบรรพา
พรากพันชวงศ้วน
มาอยู่ณเมืองเรา
ฤไกรก็ยากหมาย

ชนีย์มาก็ไกลสถาน
บุครทามิตรสหาย
จะเสาะเอารหัสอุบาย
อนุมาณครันนະครุ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๑. การอ่านมาลินีฉันท์

“ กษณะทวิชะรับฐา
จกาจารย์
นิรอลสะประกอบการ
และเต็มใจ
จะพินิจยกคำใด
พระธรรมานุญ
ละมณะออกคัสสุนัย
ณคลองธรรม
ลุสมัยจะแนะนำพรรค
ชพวีาสอน
เหตุทยปรีอาทร
ก็โดยคี่
เพราะคริจะทะนุถนอมปรี
ระแวงใจ
ผิวจะวิรุชแกลงใน
ชลิจฉวี”

นันคร์และทิวา

พรีโยพาร

เพียงณบทน

ยุกติบารุบุรณ

ราชกุมารสรรพ

ชวีชากร

คามิให้มี

ราชหทัยไท

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๒. การอ่านภุชงคปรชยตฉนัถ

“ มัทนา : กระทบมฉนัถเคยทราบ

บุรุษยามสเณห

ประจบนางและพลางกอด

และหลอกเขาวะนาริน

ชัยเสน :

ก็ทุกถนจะรวมกล่าว

และทุกถนจะเปรยปราย

พะจ้ว่าจะรักยัด

สบถให้ละต่อหน้า

มัทนา : พระกล่าวอ้างพระจันทรน

ชัยเสน : เพราะเหตุใดละหน้มน ?

มัทนา :

ณ ข้างขึ้นสเณหายแจ่ม

ณ ข้างแรมบเห็นองค์

ชัยเสน : ฉะนั้นขอสบถต่อ

วะแวนว้บระยัถ

มัทนา : ก็เห็นว่ามีชอบถล

เพราะเมื่อใดพระจันทรฉาย

ชัยเสน : ฉะนั้นเจ้าจะให้พ้

มัทนา : ก็หากทรงประทานให้

จะขอให้พระสาบาน

พระองค์ใดก็ไม่มัน

สุภายศบุรฉนว่า

ก็พูดได้ละหลายถน

พนอพลอดและปลอดปล้

ฝถนพ้จะมีหลาย

แสดงรัก ณ โฉมฉาย

ประกาศถ้อยปะฎิณญา

บฉางจัดสเณห

พระจันทรแจ่ม ณ เวหน

ชะรอยถ้มีชอบถล

เพราะเดือนน้มนมันคง

กระจ่างสดและกลดทรง

พระจันทรเจ้า ณ ราตรี

สุตาราจรัสศรี

นะภากาศพะแพรวพราย

ละอ๊กแล้วพระภุชงค

ก็ขบดาวละลายไป

สบถโดยสุเทพใด

กระทบฉนฉนฉนเลือกสรร

ณ องค์ทวะทวัน

ฤดีเท่าพระจอมเกศ

พระองค์ทูลกระหม่อมแก้ว
ฉะนั้นแม่พระทรงเดช
กระหม่อมฉันก็จงรัก
ไฉนเล่าจะสงกา

ชัยเสน :

ก็สมมติสุเทเวศร์
ดำรัสคำปฎิญา
และภักดีและเป็นข้า

ฉะนั้นพี่ขยันดี!”

(มัทนะพาธา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖)

๑๓ การอ่านวสันตติลกฉันท

“ อ้าเพศก็เพศนุของนงค์
ควรแต่หุดงสิริระอาง
ยามเข็ญก็เข็ญสรวระอวย
ไอ้ควรจะเออนพจนใจ
อ้าหัดก็หัดดีสุขุมชวน
ควรแต่จะลือสุรภิมาล
ยามทุกข์ก็ถ่อวิธอา
ไอ้ควรจะเออนพจนชม
อ้าเสียงก็เสียงนุของนงค์
ควรแต่จะซ้องสรประสาน
ยามแค้นก็แค้นกมลซ้อง
ไอ้ควรจะชมมุขไฉน
อ้าจิตก็จิตตวนิดา
ควรแต่จะเอือกมลครอง

อรองก็บอบบาง
ศุภลักษณ์ประโลมใจ
พลช่วยผจญภัย
คุณเลิศสมโหฬาร
มนะหวนฤดีตาล
ขประมุขมโนรม
วุฒเฝ้าระทมตรม
คุณช้วนรินทร์กาล
เสนาะส่งกระแสดหวาน
ดุริยางค์พยุงใจ
สรก้องกระเมีไพร
พะจะหนำมนัสปอง
กรฤดา ณ ชนผอง
ขรชมนมนัสชน

ขามยุทธานามมิขยาด	มนะอาจผจญรณ
ไอ้ควรวจะนับคุณอนน—	ตอเนกร้าพัน
อ้างจอนงคคุณจ่ง	จรพั้ง ณ ไกวัล
เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระวรชรร	มิกราชสยามินทร์
เพื่อเป็นนิทรศนขนบ	นรพคะนังถวิล
ขามศูนย์ที่ข้มพรและดิน	คุณนุชศูนย์ เทอญ”

(คำฉันท์ขอเกียรติชื่อนครราชสีมา ของ พระยาอุปกิตศิลปสาร)

๑๔. การอ่านสัททูลวิกิพิศนันท

“พร้อมเบญจางคประดิษฐ์ สฤษฏีสดุดี	
กายจิตวจิไตร	ทวาร
ไหว้คุณองค์พระสุคตอนาวรรณญาณ	
ยอดศาสดาจารย์	มุนี
อีกคุณสุนทรธรรมกัมภีร์วิธ	
พุทธพจน์ประชุมตรี	ปิฎก
ทั้งคุณสงฆพิสุทธศาสนดิลก	
สัมพุทธสาวก	นิกร
ขอน้อมคุณพระคณเศวีเศษศิลปธร	
เวทางคบวร	กวี
เป็นเจ้าของวิทยาวรรณศรี	
สุนทรสุวาท	วิธาน
สรวมชีพหัตถประณามณเบองพระบthalmย์	
หมายโพธิสมภาร	พระองค์”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๕. การอ่านอุปราชาคัมภีร์

“บรมกษัตริย์ปรา
กับวัสสการพราหมณ์
ปริกษาอุบายคำ
จะสนนิมการ
สมัครสมานมิตร
มันคงจะคิดเอา
ท่านวัสสการผู้
อุบายคะนองไป

รกรการปราบปราม
พฤติเอกอาจารย์
วิกระทำไฉนการ
ชูระปราบธนาเว
กณะดิจฉวีเขา
ชนะด้วยประการไร
ทิวครุณลาดใน
ก็ประจักษ์กระจำจิ้นต์”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๖. การอ่านอิทิสังคัมภีร์

“ กุบคัสตบอุบายะตาม
ณ วาทวัสสการพราหม
เกินประมาณเพราะการณและเมิตประมาณ
บควระจะจัดบรมราช
ท้าวที่ทรงแสดงพระองค์อรปาน
ประหนึ่งพระราชหทัยลุดาด
ผันพระกายกระที่บพระบาทและอึง
พระศัพทสี่หนาทพิง
เอออุเหม่นะมิงชีข้างกระไร
ทุกาสสฤถณะนไฉน
ศักบถึงและมิงก็ยังมีเห็น
จะน้อยจะมากจะขากจะเข็น

ณ บังอาจ
วโรงการ
พิโรชจึง
สยอภัย
ก็มาเป็น
ประการใด

เสรีจอณูศาสน์	ราชอุรัส
ลิจฉวิหมต	ต่างธกัมา
ถามพยมาน	ทำนพฤฒิอา
จารยปรว	รภกระไร ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๘. การอ่านสัทธราฉันท์

“ ถัดบั้นนั้นวัสสการพราหมณ์	ชกัศุขียมตาม
แต่งอุบายงาม	ฉงนงำ
ปวงโอรสลิจฉวีดำ	วิณวีรชกัสำ
กัญประคัจจำ	ชเสกสัน
ไปเหลือเลขสักระองค์อัน	มิละบียสหมันท์
ขาดสมักรพันธ์	ก็อาคฺูร
ต่างองค์นำความมิงามทูล	พระชนกอดิศูร
แห่งชโดยมูล	ปวัตคความ
แตกร้าวกร้าวร้ายก็บ้ายปาม	ลุมวิคาลาม
ทีละน้อยตาม	ณ เหตุผล
พันเพื่อเชื่อนัยคณัยคน	นฤวิเคราะหเสาะสน
สืบจะหมองมล	เพราะหมายใด ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๑๙. การอ่านสาลินีฉันท์

“ พราหมณ์ครุรุสังเกด	ตระหนักเหตุณัตครัน
ราชวชิสร	พจกสูพินาศสม

ยินดีบัณฑิตกิจ
เริ่มมาด้วยปรากฏ
ให้ลองดักดองนัก
เชิญซึ่งสำสาทุก

จะสัมฤทธิ์มรรณ
และอดุสหาแห่งตน
ประชุมชาติคิยมณฑล
กษัตริย์สู่สภากร

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๒๐. การอ่านสุรางคณางค์ฉันท์

“ บพิตรอชา
ชรัฎโกร
พระราชาหทัย
บเปรียบบปาน
พระเผยประภาษ
บคี่ประธาน
พหลทหาร
ประคังประดา
สะพริบสะพริ่ง
ณ ช้ายและขวา
ก็ครวจก็ครา
สีมากประมาณ
นิกายเสบียง
พโลปการ
ท สรรพการ
กะเว็ยกระตม

คสัตตุรา
สคั บ ณ สาสน์
ชปรีดิไค
กะมุขอมาศย์
ตระเคริยมสกนธ
สมรรถชาญ
ณ หน้าและหลัง
ละหมู่ละหมวด
ประมวลกะมา
ก็พอกก็เพียง
และสัคถภัณ
จะยุทธราญ

ประชุมพยุห์
กระหึ่มนิยม
มนภิรมย์
มีท้อริปู

สมานสมักร
จะรบศัตรู
พระจุฬภ
พระเกียรติไท

จะดีจะงาม
ประยุทไกร
ละครวันไฉน
บุรุษสมัญ

ก็ให้และฮัก
ประกวดประชัน
ประมาณอนันต์
พเตรียมกระไล”

กระเว็กกระกรู
ละล้วนสง่า
บขามระทม

ระเว็งและรัก
สนองพระคุณ
พิชัยอุชู

เพราะเข้าสนาม
แกมะนามทหาร
และสมกะใจ

ประหัฐกะคัก
ณ ท้องพระถาน
อเนกสรร

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๒๑. การอ่านไตรภพฉันท์

“ ประลุฤกษ์มุก
รณรงควิชัย
ทิวพฤตปิโร
ก็ประกอบกิจตาม

ทินอุคตมไกร
ะดีดีศุภยาม
หิตโกวิทพราหมณ์
นิตไสยพิชี่

ทะนุเพื่ออภิมง
สิวิวัฒนกร
บุรพณหสมัย
นฤนาถอศิสร
วรวงศ์อภิมณฑ์
ดุจศักดิ์บุราณ
พระเสด็จจรดยา
ภูตเกษขบชม

กลสงเคราะห์ทวี
ชเสด็จตั้งศกร
ลอุทัยวิวร
ชเสด็จสระสนาน
ศุภสรวรประการ
รณยุทธนิยม
บทกลาอนุกรม
พลพฤษทนิกร”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๒๒. การอ่านกมลฉันท์

“ อนุเมกภักวีธา
ณ ระหว่างวนาลัย
อนุจรสัชชเว
ระยะทางสี่ไกลเกิน
ผิวกาลมัจฉัน
หสว้อนและอ่อนกา
ก็มีวิมรัตเออ
พลปริตีสำราญ
สุริยงคสายัณห์
พนะขากก็อาศัย
บุรพณหเพลลา
จรต๋อวนารัญ

พลกลาคละกล่าไป
ละเลาะทุ่งและนาเนิน
บถเต้าวิถ์ถิ่น
ก็คละกล้อขกระไลกลา
คิกอันรวีสา
ขสกันษ์พหลหาญ
ธุระเพื่อสบายบาน
สุขพอกก็ต่อไป
ผิจะคั้นจะเคินใน
นิทระแรมระวังกัน
ถูก็กลาก็ขับสัญ
ะปถาอนุกรมไป ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)

๒๓๓. การอ่านจิตรปทานต์

“ นาคธา	นิวิสาดี
เห็นวิปุมิ	พลมากมาย
ข้ามติรชด	ก็ลุพันหมาย
มุงจะทถาย	พระนครตน
ต่างก็ตระหนก	มนอกเตน
คั้นบมิเวิน	ตะละผู้คน
ท่วบุรคา	มจลาจล
เสียงอลวน	อลเวงไป
สรรพสกล	มุขมนตรี
ตรอมมณภี	รุกเภทภัย
บางคณะอา	ทรปราศรัย
ยังมีกระไร	ขณะนั้นหอ
ควรบริบาล	พระทวารมัน
ด้านปะทะกัน	อวิก่อนพอ
ขัดติยรา	ชสการอ
ดำริจะขอ	วรโองการ
ทรงครไฉน	ก็จะได้ทำ
โดยนยดำ	รัศภูบาล
เสวกผอง	ก็เคาะกลองฆาน
อาณัติปาน	ตุจกลองพัง ”

(สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต)